

TOKAT SEMPOZYUMU

01-03 Kasım 2012 TOKAT

BİLDİRİLER

I. CİLT

Yayına Hazırlayanlar
Prof.Dr. Ali AÇIKEL
Yrd.Doç.Dr. Samettin BAŞOL
Yrd.Doç.Dr. Ali Osman SOLMAZ
Öğr.Gör. Murat HANİLÇE

T.C Tokat Valiliği
Tokat Belediyesi
Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Tokat Kent Konseyi

GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
TOKAT SEMPOZYUMU
01-03 KASIM 2012 TOKAT
BİLDİRİLER

CİLT I

Yayına Hazırlayanlar
Prof. Dr. Ali AÇIKEL
Yrd. Doç. Dr. Samettin BAŞOL
Yrd. Doç. Dr. Ali Osman SOLMAZ
Öğrt. Gör. Murat HANİLÇE

TOKAT-2012

Eser Adı

GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ TOKAT SEMPOZYUMU
01-03 KASIM 2012 TOKAT
BİLDİRİLER

CİLT I

Yayına Hazırlayanlar
Prof. Dr. Ali AÇIKEL
Yrd. Doç. Dr. Samettin BAŞOL
Yrd. Doç. Dr. Ali Osman SOLMAZ
Öğrt. Gör. Murat HANİLÇE

Haberleşme Adresi
Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi,Tarih Bölümü,
Taşlıçiftlik Kampüsü, TOKAT

Tasarım
Kayıhan Ajans Ltd. Şti.
Hoşdere Cd. 201/9 Çankaya/ANKARA
Tel: 0312 442 72 72 • Faks: 0312 442 70 81
www.kayihanajans.com
Baskı
Özyurt Matbaacılık
2013

Kapak Tasarımı
M. Edip ASLAN

ISBN
Takım No: 978-975-01035-5-1
Kitap No: 978-975-01035-6-8

Tokat Valiliği Özel İdaresi tarafından bastırılmıştır.

GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
TOKAT SEMPOZYUMU
01-03 KASIM 2012 TOKAT

ONUR KURULU

Mustafa TAŞKESEN (Vali)
Doç.Dr. Adnan ÇİÇEK (Belediye Başkanı)
Prof. Dr. Mustafa ŞAHİN (Rektör)

DÜZENLEME KURULU

Prof. Dr. Ali AÇIKEL (Başkan)

Prof. Dr. Hanifi VURAL
Prof. Dr. Hüseyin ÖNEN
Prof. Dr. Ali KASAP
Prof. Dr. Salih BARIŞIK
Doç. Dr. Eren YÜRÜDÜR
Doç. Dr. Köksal PABUÇCU
Yrd. Doç. Dr. Samettin BAŞOL
Yrd. Doç. Dr. Muhittin DEMİRAY

DANIŞMA KURULU

Prof. Dr. M.A. Yekta SARAÇ
Prof. Dr. Şit Tufan BUZPINAR
Prof. Dr. M. Akif AYDIN
Prof. Dr. Ali İbrahim SAVAŞ
Prof. Dr. Mahmut ÖZER
Prof. Dr. Bahaeddin YEDİYILDIZ
Prof. Dr. Recep TOPARLI
Doç. Dr. Erhan AFYONCU
Prof. Dr. Cezmi ERASLAN
Prof. Dr. M. Sinan KAÇALİN
Prof. Dr. M. Metin HÜLAGÜ
Kemal YURTNAÇ
Prof. Dr. Coşkun ÇAKIR
Prof. Dr. Mücahit EĞRİ
Prof Dr. Kenan KARA
Prof. Dr. Şemsettin ŞAHİN
Prof Dr. Güngör YILMAZ
Prof. Dr. Yaşar AKÇAY
Prof. Dr. Kadir ÖZKÖSE
Prof. Dr. Mustafa BALOĞLU
Prof. Dr. Hüsrev SUBAŞI
Prof. Dr. Mahmut AK
Prof.Dr. İlker PARASIZ
Prof. Dr. Ömer Faruk TAŞER
Prof. Dr. İhsan BULUT
Prof. Dr. Mahmut KAYA
Prof. Dr. Ali ÖZÇAĞLAR
Prof. Dr. Osman DEMİR
Prof. Dr. S. Mehmet ŞEN
Doç. Dr. Murat SAYILI
Yrd. Doç. Dr. Coşkun YILMAZ
Dr. Rüştü BOZKURT
Uzm. Niyazi ÖZDEMİR
Necmettin ERYILMAZ
Ekrem ANAÇ
Murat ORUÇ
Hasan ERDEM

GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
TOKAT SEMPOZYUMU
01-03 KASIM 2012 TOKAT

BİLİM KURULU

Prof. Dr. Ahmet Dursun ALKAN
Prof. Dr. Zekeriya ALTUNER
Prof. Dr. Adem BAŞIBÜYÜK
Prof. Dr. Mehmet BEŞİRLİ
Prof. Dr. Şeref BOYRAZ
Prof. Dr. Fatih Coşkun ERTAŞ
Prof. Dr. İzzet KADIOĞLU
Prof. Dr. Yakup ÖZKAN
Prof. Dr. Nejdet KANDEMİR
Prof. Dr. Yaşar KARADAĞ
Prof. Dr. Ahmet ŞİMŞİRGİL
Prof. Dr. Sefa TARHAN
Prof. Dr. Şaban TEKİN
Prof. Dr. İsa TELCİ
Prof. Dr. Fatih YÜKSEL
Prof. Dr. Ebubekir ALTUNTAŞ
Doç. Dr. Hasan AKÇA
Doç. Dr. Nesime CEYHAN AKÇA
Doç. Dr. Kenan ARIBAŞ
Doç. Dr. Turhan ÇETİN
Doç. Dr. Mustafa ÇOLAK
Doç. Dr. Teoman DUMAN
Doç. Dr. Cumhur ERDEM
Doç. Dr. İskender PARMAKSIZ
Doç. Dr. İsa KARAMAN
Doç. Dr. Meral UZUNÖZ
Yrd. Doç. Dr. Tuncay BÖLER
Yrd. Doç. Dr. Rıza ÇITIL
Yrd. Doç. Dr. Şengül Dilek FUL
Yrd. Doç. Dr. Emine SAKA AKIN
Yrd. Doç. Dr. Yücel EROL
Yrd. Doç. Dr. Ümran ENSOY
Yrd. Doç. Dr. Kemal İBRAHİMZADE
Yrd. Doç. Dr. Burhan KAÇAR
Yrd. Doç. Dr. Cemal KAYA
Yrd. Doç. Dr. Ahmet ÖZKİRAZ
Yrd. Doç. Dr. Ali Osman SOLMAZ
Yrd. Doç. Dr. Kemal TÜRKER
Yrd. Doç. Dr. Pınar ÜLGEN
Yrd. Doç. Dr. Servet YAPRAK
Öğr. Gör. Arda GÖKSU

YÜRÜTME KURULU

Prof. Dr. Ali AÇIKEL (Başkan)
Levent YAZICI (İl Milli Eğitim Müd.)
Ali POLAT (Belediye Basın-Yayın ve Halkla İlişkiler Müd.)
Abdullah GÜRBÜZ (Kent Konseyi Başkanı)

SEMPOZYUM SEKRETARYASI

Öğr. Gör. Murat HANİLÇE
Öğr. Gör. Murat TEKİN
Arş. Gör. Zehra DÖNMEZ
Arş. Gör. Murat SERDAR
Arş. Gör. Edip UZUNDAL
Arş. Gör. Murat GÜNEY
Arş. Gör. Fehim KURULOĞLU
Arş. Gör. Mustafa TANRIVERDİ

İÇİNDEKİLER

Osmanlı'nın Son Döneminde Uluslararası Kaçakçılığa Konu Olan "Tokat Çayı"nın Serüveni 183
Kemalettin KUZUCU
Eski Asur Dönemi'nde Tokat ve Çevresi 197
Remzi KUZUOĞLU
Roma Dönemi'nde Tokat İli'nin Arkeolojisi ve Tarihi: Neocaesarea (Niksar) ve Zela (Zile) Kentleri 207
Ergün LAFLI-Sami PATACI
Hitit-Gaşka Mücadelesinde Tokat Bölgesinin Yeri ve Önemi 231
Ekrem MEMİŞ
Tokat'ın Zoraki Misafirleri 243
Ahmet ÖNAL
İngiliz Dışişleri Belgelerine Göre Tokat Kazalarının 1919 Yılında Durumu 251
Ali SATAN
XIX. Yüzyılda Tokat'ta Göçmen İskânı ve Göçmen Sevkinde Şehrin Önemi 261
Erdal TAŞBAŞ
Hititler Dönemi'nde Tokat ve Çevresi 287
Murat TEKİN
Tokat'ta Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları (1934-1939) 313
İsmet ÜZEN

TEMA II: DİL VE EDEBİYAT - HALK BİLİMİ İLE İLGİLİ BİLDİRİLER 335

Tokat Ağzının Anadolu Ağızlarındaki Yeri ve Tokat Ağzında Kullanılan Arapça – Farsça Kelimeler 337
Ahmet AKGÜL
Sosyal İşlevleri Açısından Tokat ve Antakya Hamamları 353
Bülent ARI
"Hikaye"si Olan Şair Cahit Külebi ile "İçi Sevda Dolu Yolculuk" 363
Hikmet ASUTAY-Mine HOŞCAN-BİLGE
Tokat Masallarındaki Sosyokültürel Unsurlar ve Bu Unsurların Yapısal-İşlevsel Bakımdan Halkbilimsel Çözümlenmesi 369
Serkan BALCI
19. Yüzyılın Ortalarında Tokat'ta Kullanılan ve Tereke Belgelerine Yansıyan Ev Eşyaları 391
Samettin BAŞOL-Şule Sema ALKOÇ

Tokat'ın Zoraki Misafirleri

Ahmet ÖNAL[1]

Özet

Tokat Osmanlı hakimiyetine girdiği ilk dönemden itibaren çeşitli devlet görevlileri ile komşu beylik ve prensliklerin taht adaylarının hapis ve sürgün yerlerinden biri oldu. Kazıklı Voyvoda, Mihaloğlu Mehmed Bey, Menteşeoğulları gibi birçok kişi Tokat'ta hapsedildi. Sonraki dönemlerde birçok vezir ve bürokrat ise görevlerinden azledildiklerinde Tokat'a sürüldüler. Bunlardan bir kısmı bir süre sonra affedilirken, bir kısmı ise Tokat'ta vefat etti. Bu tebliğde arşiv belgelerine göre Tokat'a sürgün edilen devlet adamlarının üzerinde durulacaktır.

Anahtar sözcükler: *Sürgün, hapis, Kazıklı Voyvoda.*

Yıldırım Bâyezid tarafından Kadı Burhaneddin Devleti'nden zaptedilen[2] Tokat, tarih içinde Osmanlı Anadolu'sunun önemli siyasî, askerî, iktisadî merkezlerinden birisi oldu. Tokat şehri ve kalesi ayrıca, bazen Osmanlı hukukunda ta'zir cezalarından olan hapis, sürgün, prangabendlik, kalebendlik gibi cezalara[3] çarptırılanların gönderildiği; bazen de çeşitli hanedan mensuplarının ve hatta savaş esirlerinin nezaret altında tutulduğu yerlerdendi.

Osmanlılarda cezalandırma yöntemi olarak sürgün (nefy), sadece kişinin işlediği suçtan ötürü bir yerde ikamete mecbur tutulması şeklinde icra edildiğinden[4] bu ceza mahallinin belirlenmesinde alelumum bir kıstas aramak zordur. Ancak yukarıda zikredilen diğer hususlarda Tokat'ın tercih edilmesindeki en önemli faktör, içinde yerleşimin bulunmadığı müstahkem bir kaleye sahip olmasıdır. Muahhar bir dönemde dahi Evliya Çelebi, Tokat Kalesi'ni 41 yıllık seyahatleri esnasında "metîn ve müstahkem kılâ'lardan yed-i kudret ile mebnî yalçın kayalar üzre Anadolu'da"[5] gördüğü kalelerin belli başlılarından birisi olarak tavsif eder. Kalenin, zamanın, tabiatın ve bilhassa da

---

[1] Dr., Trakya Üniversitesi, İnkılap Tarihi Okutmanı, ahmet1048@gmail.com.

[2] Mükrimin Halil Yınanç, "Bâyezid I", *İA*, II, 378.

[3] Tafsilat için bk. Sibel Kavaklı, *929/A Numaralı Nefy Defterinin (1826/1833) Transkriksiyon ve Değerlendirilmesi*, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Tokat 2005, s. 12-14. Ayrıca bk. Neşe Erim, "Osmanlı İmaratorluğunda Kalebendlik Cezası ve Suçların Sınıflandırılması Üzerine Bir Deneme, *Osmanlı Araştırmaları*, IV (İstanbul 1984), s. 79-88; Ömer Menekşe, *XVII ve XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Hırsızlık Suçu ve Cezası*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 1998; s.107-140.

[4] Osman Köksal, "Osmanlı Hukukunda Bir Ceza Olarak Sürgün ve İki Osmanlı Sultanının Sürgünle İlgili Hatt-ı Hümayunları", OTAM, XIX (Ankara 2006), s. 283-341.

[5] *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, IV, haz. Yücel Dağlı-Seyit Ali Kahraman, İstanbul 2000, s. 108

insanların tahribatından kurtulup günümüze ulaşabilen bakıyyeleri dahi seyyahımızın ne kadar haklı olduğunu ortaya koymaktadır.

Tokat Kalesi'nin mecburî ikamete tahsis edildiğine dair ilk rivayet, Yıldırım Bâyezid zamanına aittir. Mehâzı yine Evliya Çelebi olan bu rivayete göre Karakoyunlu Hükümdarı Kara Yusuf, Timur'dan kaçıp Yıldırım Bâyezid'e iltica etti ve Tokat Kalesi'ne kapandı. Timur, kalabalık bir orduyla gelip burayı kuşattıysa da "döğe döğe bir taşın koparamayup hâ'ib [ü] hâsir avdet" etmek zorunda kaldı. Bunun üzerine Timur, Yıldırım Bâyezid'den Yusuf Bey'i iade etmesini istedi. Yıldırım Bâyezid'in red cevabı vermesi, Timur ile aralarına düşmanlık girmesine sebep oldu. Ankara Savaşı'nda Yıldırım Bâyezid'in mağlup olması ve ardından vefat etmesi üzerine Kara Yusuf Bey, Tokat Kalesi'nden "firar edip" Mısır'a gitti[6]. Evliya Çelebi'nin verdiği bu bilgiler, kalenin müstahkemliği hususunda bir başka delil ve Yıldırım Bâyezid'in Kara Yusuf Bey'i buraya kapatması olarak yorumlanmışsa da[7], ihtiyatla kullanılmalıdır. Zira Yıldırım Bâyezid'in, Kara Yusuf'a Aksaray ve civarını tahsis ettiğini; Timur'un 1400 yazında Şehzâde Süleyman ve Kara Yusuf'un bırakıp gittikleri Sivas'ı tahrip ettikten sonra Suriye'ye yöneldiğini; Kara Yusuf'un Ankara Savaşı'ndan önce Osmanlı padişahının yanından ayrılmış olduğunu biliyoruz[8]. Ayrıca Timur'un birkaç defa bu havaliye geldiği halde Tokat Kalesi'ni muhasara ettiğine veya ettirdiğine dair dönemin kaynaklarında herhangi bir malumat yer almaz.

Tokat şehrinin ve kalesinin zoraki misafirleri hakkında ilk sarih ve sahih bilgiler, henüz kardeşlerine karşı taht mücadelesi verdiği yıllardan itibaren Çelebi Mehmed'in uygulamalarına dairdir. Ankara bozgunu sonrası Tokat-Amasya havalisine çekilen Çelebi Mehmed, ilk isyanında affedip Sivas idareciliğine getirdiği Mezid Bey'i ikinci isyanı sonrası karısı Rabia Hatun ile birlikte Tokat'ta sürgün ve burada ömür boyu ikamete mahkûm etti. Mezid Bey, son nefesini Tokat'ta verdi ve buraya defnedildi[9]. Bu dönemde cezalı olarak Tokat'a gönderilen bir diğer isim, ihanet suçlamasıyla Ankara Komutanı Yakup Bey oldu. Çelebi Mehmed, 1411/1412'de İzmiroğlu Cüneyd Bey üzerine yapacağı sefere, Ankara'dan ayrıldığı takdirde şehrin Karaman beyi tarafından

---

[6] *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, V, haz. Yücel Dağlı- Seyit Ali Kahraman-İbrahim Sezgin, İstanbul 2001, s. 31-32.

[7] Tayyib Gökbilgin, "Tokat", İA, XII/1, 404; Halis Asarkaya (Halis Turgut Cinlioğlu),*Osmanlılar Zamanında Tokat*, I, Tokat 1941, s. 5 [Bundan sonra, "Cinlioğlu, *Tokat*" şeklinde kısaltılacaktır].

[8] Tafsilat için bk. Mükrimin Halil Yınanç, "Bâyezid I", s. 380-385; İsmail Aka, *Timur ve Devleti*, Ankara 2000, s. 25-28.

[9] Cinlioğlu, *Tokat*, I, 12-13. Bu Mezid Bey, batılı tarihçiler tarafından II. Murad devrinde Balkan fütuhatında mühim roller üstlenen Mezid Bey ile karıştırılmıştır (bk. Joseph Von Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, I, çev. Mümin Çevik-Erol Kılıç, s. 384 ve ondan naklen Johann Wilhelm Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, I, çev. Nilüfer Epçeli, İstanbul 2011, s. 304).

harap edileceğini mazeret gösterip geç olarak ve askerlerini getirmeden katılan Yakup Bey'in haps ya da katl edilmesini emretti. Devlet adamlarının itirazları üzerine önce her iki cezadan da vazgeçildi. Ancak öfkesi geçmeyen Çelebi Mehmed, daha sonra Yakup Bey'in ele ayağı demirle bağlı bir şekilde Tokat'ta Bedevî Çardak'ta hapsedilmesini emretti[10].

Çelebi Mehmed zamanında Bedevî Çardak'ın en meşhur misafiri, akıncı beylerinden Mihaloğlu Mehmed Bey oldu. Mihaloğlu Mehmed'in hapisle cezalandırılmasına yol açan faaliyetleri hakkında kaynaklarımızdaki malumat muğlâktır. Osmanlı kroniklerinden büyük bölümü Mihaloğlu Mehmed Bey'in, Musa Çelebi tarafından Rumeli beylerbeyiliğine getirildiğini; Çelebi Mehmed kardeşini bertaraf etmek için Rumeli'ye geçip İnceğiz'e vardığında hâlâ bu vazifeyi ifa etmesine rağmen oğlu Yahşi ya da Bahşi Bey'i gönderip tâbiyet arzettiğini, kendisinin ise bizzat huzura gelmediğini kaydederler. Çelebi Mehmed'in Musa Çelebi'yi mağlup ettikten sonra onun beylerbeyi olması hasebiyle Mihaloğlu Mehmed Bey'i mahpusen Bedevî Çardak'a gönderdiğini naklederler[11].

Bugün elimizde olmayan bir *Menâkıbnâme*'yi kullanan Neşrî ise, Mihaloğlu Mehmed Bey'in önce Süleyman Çelebi karşısında Musa Çelebi'yi desteklediğini; fakat Çelebi Mehmed'in kardeşiyle İnceğiz'de yaptığı ilk savaşta Musa Çelebi'yi kandırıp saf değiştirdiğini; iki kardeş arasında 1413'deki nihaî hesaplaşmada da Çelebi Mehmed lehine önemli hizmetler ifa ettiğini belirtir. Buna rağmen Mihaloğlu'nun cezalandırılmasının sebebini de, "zîrâ Sultân Mehmed'e yavuz anlatmışlar idi. Ol dahı bahâdır olmagın kıyamayup, Tokat'da Bedevî Çardak'a haps itmiş idi" diyerek izah eder[12]. Âşıkpaşazâde'nin de, Çelebi Mehmed'in hapse gönderdiği Mihaloğlu'na ayda bin akçe tahsis ettiğini kaydetmesi[13] bu iddiayı güçlendirmektedir. Nitekim

---

[10] Necdet Öztürk, "Osmanlı Devleti'nde Bazı Devlet Görevlilerinin Hapisle Cezalandırılmalarına İlişkin İlk Bilgiler (1300-1453)", *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, sa: 49 (İstanbul 2005), s. 903-904.

[11] "Aşıkpaşaoğlu Ahmed Aşıkî, Tevârih-i Âl-i Osman", haz. Nihal Atsız, [*Osmanlı Tarihleri*, I, içinde], İstanbul 1947, s. 147-148 [bundan sonra, "Âşıkpaşa-zâde, *Tevârih-i Âl-i Osman*" şeklinde kısaltılacaktır]; *Anonim Osmanlı Kroniği (1299–1512)*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul 2000, s. 59-62, 68; *Anonim Tevârih-i Âl-i Osman*, haz. F. Giese (çev. Nihat Azamat), İstanbul 1992, 53-56, 61. Oruç, Mihal-oğlu Mehmed Bey'in Musa Çelebi tarafından Rumeli beylerbeyiliğine getirildiğini teyid eder. Saf değiştirmesini ise şöyle nakleder: "Mihal-oglı Yahşı Beg dahı geldi. Mihal-oglı Yahşı Beg, Mûsâ Beg'ün beglerbegisiydi. Oglını gönderdi, kendü gelmedi". Burada muhtemelen müstensihten kaynaklanan bir hata söz konusudur. İkinci cümlede Mihal-oğlu'ndan sonra Yahşi Bey'in ismi sehven eklenmiş olmalıdır. Bu isim çıkartıldığı takdirde anlatım da düzelecektir (bk. *Oruç Beğ Tarihi [Osmanlı Tarihi, 1288-1502]*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul 2007, s. 44, 47-48).

[12] Mevlânâ Mehmed Neşrî, *Cihânnümâ [Osmanlı Tarihi (1288-1485)]*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul 2008, s. 224-230, 236-240.

[13] Âşıkpaşa-zâde, *Tevârih-i Âl-i Osman*, s. 148.

Mihaloğlu Mehmed Bey'in Bedevî Çardak'taki ilk mahkûmiyeti kısa sürmüştür. Ancak 1416'daki Şeyh Bedreddin isyanını fiilen desteklediği ya da manen şeyhe taraftar olduğu töhmetiyle yine Tokat'a hapsedildi. Düzmece Mustafa ile II. Murad mücadelesinde kendisine ihtiyaç duyuluncaya kadar burada kaldı[14].

Tokat Kalesi, II. Murad zamanında Osmanlıların en önemli hapishanelerinden birisi olarak kullanıldı. Artık kalenin zoraki misafirleri, sadece devlet adamları değil, aralarında Âl-i Osman mensupları da olmak üzere çeşitli hanedan azaları idi. Tahta çıktığında biri amcası, diğeri de kardeşi olan iki Mustafa Çelebi'ye karşı zorlu bir mücadele veren II. Murad, belki de bu yüzden, küçük kardeşleri Şehzâde Yusuf ile Şehzâde Mahmud'u bir süre Tokat'a hapsettirdi. Daha sonra iki şehzâdeyi Bursa'ya getirtip gözlerine mil çektirerek burada ikamet ettirdi[15].

1424'de Menteşe Beyliği'ni Osmanlı topraklarına katan II. Murad, beyliğin son hükümdarları Leys ve Ahmed'i de Bedevî Çardak'ta hapsettirdi. Ahmed Bey, mahpusluğunun ikinci yılında kaleden kaçmayı başardı. Bu firarla ilgili Osmanlı kroniklerinin naklettikleri malumat, kaledeki mahpusların hayat koşullarına hakkında ipuçları vermesi açısından da dikkate şayandır. Buna göre, kış hazırlıkları yapmaya başlayan iki kardeş, yakacak odun satın aldılar ve altlarına sermek için kuru ot getirttiler. Menteşeoğulları, otu temin eden ve kendileri ile işbirliği yaptığı anlaşılan kimseye, "Bu ot az, bize bir çuval daha getir" diyerek yeni bir sipariş verdiler. Böylece firar planı uygulamaya konuldu. Adam, bir çuval çürük ot getirdi. Leys ve Ahmed Bey, otu beğenmeyip iade ettiler. Adamın dolu çuvalla geri dönmesinden şüphelen ve sebebini soran hisarın kapıcısı, otun eski olduğu ve koktuğu için geri gönderildiği söylenerek ikna edildi. Adam az sonra yine otla doldurulmuş başka bir çuvalı Menteşeoğulları'na getirdi. Bu defa Ahmed Bey'i çuvala soktular ve otlarla iyice gizlediler. Adam, sırtında çuval, "Bunların pazarlığından aciz kaldım, bir kuru otu dahi beğenmezler. Ya bunları Osmanoğlu saklayıp neyler" diyerek

[14] İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya göre, Çelebi Mehmed, Musa Çelebi'ye karşı verdiği taht mücadelesinde el altından kendisini destekleyen Mihaloğlu Mehmed Bey'i -kroniklerde kaydedildiğinin aksine- Tokat'ta hapsetmeyip Divân'da bıraktı, fakat daha sonra Şeyh Bedreddin isyanı sırasında hapse gönderdi (bk. "Mihal-oğlu Mehmed Bey Neden Dolayı Çelebi Mehmed Tarafından Tokat Kalesine Hapsedilmiştir?", *Belleten*, XXII/81 (1957) 173-188). M. Tayyib Gökbilgin ise, Mihaloğlu'nun iki defa Tokat'ta hapsedildiğini yazar (bk. "Mihal-oğulları", *İA*, VIII, 286). Hammer de, Mihaloğlu Mehmed Bey'in Musa Çelebi'ye sâdık kaldığını ve bu yüzden Çelebi Mehmed atarafından Tokat'ta hapsedildiğini yazar (bk. *Osmanlı Tarihi*, I, 401-403, 435). Necdet Öztürk, Çelebi Mehmed'in Mihal-oğlu Mehmed Bey'i 1416'da Rumeli'de "Düzmece" Mustafa'nın ortaya çıkması üzerine, onu destekleyeceği düşüncesiyle Tokat'ta hapsettirdiğini iddia ederse de kaynak olarak gösterdiği eserlerde böyle bir bilgi yer almaz (bk. "Bazı Devlet Görevlilerinin Hapisle Cezalandırılmaları", s. 904-905).

[15] Âşıkpaşa-zâde, *Tevârih-i Âl-i Osman*, s. 164; Neşrî, *Cihânnümâ*, s. 257, 266-267; Hadîdî, *Tevârih-i Âl-i Osman (1299-1523)*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul 1991, s. 171.

Mihaloğlu Mehmed Bey'in Bedevî Çardak'taki ilk mahkûmiyeti kısa sürmüştür. Ancak 1416'daki Şeyh Bedreddin isyanını fiilen desteklediği ya da manen şeyhe taraftar olduğu töhmetiyle yine Tokat'a hapsedildi. Düzmece Mustafa ile II. Murad mücadelesinde kendisine ihtiyaç duyuluncaya kadar burada kaldı[14].

Tokat Kalesi, II. Murad zamanında Osmanlıların en önemli hapishanelerinden birisi olarak kullanıldı. Artık kalenin zoraki misafirleri, sadece devlet adamları değil, aralarında Âl-i Osman mensupları da olmak üzere çeşitli hanedan azaları idi. Tahta çıktığında biri amcası, diğeri de kardeşi olan iki Mustafa Çelebi'ye karşı zorlu bir mücadele veren II. Murad, belki de bu yüzden, küçük kardeşleri Şehzâde Yusuf ile Şehzâde Mahmud'u bir süre Tokat'a hapsettirdi. Daha sonra iki şehzâdeyi Bursa'ya getirtip gözlerine mil çektirerek burada ikamet ettirdi[15].

1424'de Menteşe Beyliği'ni Osmanlı topraklarına katan II. Murad, beyliğin son hükümdarları Leys ve Ahmed'i de Bedevî Çardak'ta hapsettirdi. Ahmed Bey, mahpusluğunun ikinci yılında kaleden kaçmayı başardı. Bu firarla ilgili Osmanlı kroniklerinin naklettikleri malumat, kaledeki mahpusların hayat koşullarına hakkında ipuçları vermesi açısından da dikkate şayandır. Buna göre, kış hazırlıkları yapmaya başlayan iki kardeş, yakacak odun satın aldılar ve altlarına sermek için kuru ot getirttiler. Menteşeoğulları, otu temin eden ve kendileri ile işbirliği yaptığı anlaşılan kimseye, "Bu ot az, bize bir çuval daha getir" diyerek yeni bir sipariş verdiler. Böylece firar planı uygulamaya konuldu. Adam, bir çuval çürük ot getirdi. Leys ve Ahmed Bey, otu beğenmeyip iade ettiler. Adamın dolu çuvalla geri dönmesinden şüphelen ve sebebini soran hisarın kapıcısı, otun eski olduğu ve koktuğu için geri gönderildiği söylenerek ikna edildi. Adam az sonra yine otla doldurulmuş başka bir çuvalı Menteşeoğulları'na getirdi. Bu defa Ahmed Bey'i çuvala soktular ve otlarla iyice gizlediler. Adam, sırtında çuval, "Bunların pazarlığından aciz kaldım, bir kuru otu dahi beğenmezler. Ya bunları Osmanoğlu saklayıp neyler" diyerek

[14] İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya göre, Çelebi Mehmed, Musa Çelebi'ye karşı verdiği taht mücadelesinde el altından kendisini destekleyen Mihaloğlu Mehmed Bey'i -kroniklerde kaydedildiğinin aksine- Tokat'ta hapsetmeyip Divân'da bıraktı, fakat daha sonra Şeyh Bedreddin isyanı sırasında hapse gönderdi (bk. "Mihal-oğlu Mehmed Bey Neden Dolayı Çelebi Mehmed Tarafından Tokat Kalesine Hapsedilmiştir?", *Belleten*, XXII/81 (1957) 173-188). M. Tayyib Gökbilgin ise, Mihaloğlu'nun iki defa Tokat'ta hapsedildiğini yazar (bk. "Mihal-oğulları", *İA*, VIII, 286). Hammer de, Mihaloğlu Mehmed Bey'in Musa Çelebi'ye sâdık kaldığını ve bu yüzden Çelebi Mehmed atarafından Tokat'ta hapsedildiğini yazar (bk. *Osmanlı Tarihi*, I, 401-403, 435). Necdet Öztürk, Çelebi Mehmed'in Mihal-oğlu Mehmed Bey'i 1416'da Rumeli'de "Düzmece" Mustafa'nın ortaya çıkması üzerine, onu destekleyeceği düşüncesiyle Tokat'ta hapsettirdiğini iddia ederse de kaynak olarak gösterdiği eserlerde böyle bir bilgi yer almaz (bk. "Bazı Devlet Görevlilerinin Hapisle Cezalandırılmaları", s. 904-905).

[15] Âşıkpaşa-zâde, *Tevârih-i Âl-i Osman*, s. 164; Neşrî, *Cihânnümâ*, s. 257, 266-267; Hadîdî, *Tevârih-i Âl-i Osman (1299-1523)*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul 1991, s. 171.

söylene söylene çıkışa yöneldi. İlk sahnenin tekrarlandığını zanneden hisarın kapıcısı bir şeyden şüphelenmedi. Böylece adam ve Ahmed Bey, dışarı çıktılar ve gizli bir yerde hazır bekletilen atlarına binip kaçtılar. Firar hadisesi, ancak sabah olup hisarın kapısı açıldığında içeride sadece Leys Bey'in olduğu görülünce anlaşılabildi. Leys Bey ve kale dizdarı, bu firarın bedelini canlarıyla ödediler[16].

II. Murad'ın Tokat'a gönderdiği bir diğer hanedan efradı, Sırp ve Eflâk krallarının oğulları idi. Osmanlı padişahı, 1438'de Sırp Kralı Georg Brankoviç (Vılkoğlu) ve Eflâk Prensi Vlad Drakul'dan Edirne'ye gelip tâbiyet arzetmelerini istedi. Georg Brankoviç, kendisi gelmeyip iki oğlunu rehin olarak Edirne'ye gönderdi. İki prens derhal zindana atıldılarsa da Gregor kaçıp Semendire'ye dönmeyi başardı. Yazın Semendire'yi kuşatan II. Murad, şehri emânla feth ve Gregor'u esir etti. Gregor tekrar Edirne'ye getirildi ve çok geçmeden hâlâ zindanda bulunan kardeşi ile Bedevî Çardak'a gönderildi. İki Sırp prensinin gözlerine burada mil çekildi[17].

Eflak Prensi Vlad Drakul ise, iki oğlu ile birlikte davete icabet etti. Drakul, önce Gelibolu Kalesi'ne hapsedildiyse de oğulları Vlad Tepeş (Kazıklı Voyvoda) ve Radu cel Frumos'u (Güzel Radu) rehin olarak geride bırakmak koşuluyla serbest bırakılıp ülkesine gönderildi. Vlad Tepeş ve Radu, Eğrigöz ya da Nif'e hapsedildiler[18]. Eflâk prenslerinin, bundan sonraki akıbetlerine dair kaynaklarımızda kâfi malumat yoktur. Ancak bilhassa ilerleyen tarihlerde Eflâk tahtına geçecek ve Kazıklı Voyvoda olarak tarihte nam kazanacak Vlad Tepeş'in uzunca bir süre Tokat Kalesi'nde zindanda kaldığı sıklıkla dillendirilir. Yakın tarihlerde kaleme alınan bir romanda uzun uzadıya Kazıklı Voyvoda'nın Tokat Kalesi'ndeki mahpusluğu ve burada geçirdiği günlerin onun psikolojisi

---

[16] Âşıkpaşa-zâde, *Tevârih-i Âl-i Osman*, s. 166-167; Neşrî, *Cihânnümâ*, s. 269-270. Değerlendirme için bk. Paul Wittek, *Menteşe Beyliği*, çev. Orhan Şaik Gökyay, Ankara 1999, s. 98-101.

[17] Zinkeisen, *Osmanlı Tarihi*, I, 437-438. Nicolae Jorga, Kral Georg'un Osmanlılarla savaşmayı göz alamayıp oğlu Gregor'u Semendire'de bırakarak Macaristan'a kaçtığını; Gregor'un, 27 Ağustos'ta şehri II. Murad'a teslim etmek zorunda kaldığını; Edirne'ye getirilen Gregor'un burada rehine olarak bulunan kardeşi Lazar ile Amasya'ya zindana gönderildiğini ve ikisinin de gözlerine mil çekildiğini yazar (bk. *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, I, çev. Nilüfer Epçeli, İstanbul 2005, s. 370). Türk kaynaklarından Âşıkpaşa-zâde, II. Murad'ın davetine mukabil Georg Brankoviç'in kendisi gelmeyip iki oğlunu yolladığını, Sırp prenslerinin Tokat Kalesi'nde hapsedildiklerini, yazın Semendire'nin fethedildiğini kaydeder (bk. *Tevârih-i Âl-i Osman*, s. 179-180). Hadîdî, aynı malumatı tekrarlar (bk. *Tevârih-i Âl-i Osman*, s. 199-200). Neşrî ise, Georg Brankoviç'in şahsen Edirne'ye gelmediği gibi oğullarını da göndermediğini; Semendire'nin fethi esnasında esir alınan iki Sırp prensin önce Dimetoka'da, ardından da Tokat'a Bedevî Çardak'a hapsedilip gözlerine mil çekildiğini nakleder (bk. *Cihânnümâ*, s. 287-288).

[18] Âşıkpaşa-zâde, *Tevârih-i Âl-i Osman*, s. 179; Neşrî, *Cihânnümâ*, s. 287; Hadîdî, *Tevârih-i Âl-i Osman*, s. 199-200; Hammer, *Osmanlı Tarihi*, I, 480-481; Jorga, *Osmanlı Tarihi*, I, 367; Zinkeisen, *Osmanlı Tarihi*, I, 437.

üzerindeki etkileri işlenmiştir[19]. Romen tarihçi Jorga, Eflâk Kralı Vlad Drakul'un Hunyadi'nin Balkanlar'da Türklere karşı oluşturduğu ittifaka destek vermesi ve Mezid Bey komutasında Macaristan'a giren, fakat 18 Mart 1442'de ağır bir mağlubiyet alıp Eflâk üzerinden geri çekilmeye çalışan akıncılara saldırmasına mukabil oğulları Vlad Tepeş ile Radu cel Frumos'un tekrar zindana atıldıklarını yazar[20]. İki Eflâk prensi muhtemelen bu tarihte Tokat Kalesi'ne gönderilmiş olmalıdır.

Gerek Sırp gerekse Eflâk prenslerinin Tokat günleri, Edirne-Segedin Anlaşması'na (1443) kadar sürdü. Anlaşmaya konulan birer madde ile serbest kalıp ülkelerine döndüler[21]. II. Murad, kendisini bu anlaşmayı imzalamaya mecbur bırakan mağlubiyetin müsebbibi olarak gösterilen akıncı beylerinden Paşa Yiğit-oğlu Turahan Bey'i Bedevî Çardak'a hapsettirdi. Turahan Bey'e yöneltilen suçlama, bazı kaynaklara göre yanlış bir taktik uygulatması, bazı kaynaklara göreyse düşmanla işbirliği yapması idi. Turahan Bey, ertesi yıl Varna Zaferi akabinde affedildi[22].

II. Murad sonrasında da Tokat'a zoraki misafirler gelmeye devam etti. Fatih Sultan Mehmed zamanında Sivas Kadısı Halimi Lütfullah Çelebi, Amasya Sancakbeyi Şehzâde Bâyezid tarafından azledildi ve takriben üç ay Tokat'ta hapiste kaldı. Teftiş sonunda masumiyeti ispatlanan Lütfullah Çelebi, hürriyetine tekrar kavuştu[23]. 16. yüzyıl ümerâsından Temerrüd Ali Paşa'nın da Şehzâde Bâyezid'in damadı olduğu ve kayınpederinin isyanı sonrası Tokat'ta ikamete mecbur tutulduğunu ileri sürülmüştür. Hatta Ali Paşa'nın bu yüzden Tokat'ta yaptırdığı camiye kitabe koyamadığı, bir süre sonra Şehzâde Bâyezid taraftarlığı töhmeti ile katledildiği iddia edilmiştir[24]. Ancak Ali Paşa'nın, II. Bâyezid'in kızdan torunu ile evlendiği, Şeyhzâde Bâyezid taraftarı olmayıp bilakis onunla savaştığı ve Erzurum beylerbeyi iken eceliyle vefat edip Tokat'a getirilerek oğlunun hatırasına yaptırdığı türbeye defnedildiği Erhan Afyoncu'nun araştırmaları ile ortaya konulmuştur[25].

17. yüzyılda Tokat Kalesi, şöhretini muhafaza ediyordu. Evliya Çelebi,

---

[19] C.C. Humphrey, *Vlad: The Last Confession*, Vancouver 2008 [Bu eseri temin etme nezaketi gösteren Tokat'ın ilim pınarının sebili Hasan Erdem'de teşekkür ederim].

[20] Jorga, *Osmanlı Tarihi*, I, 372-373.

[21] Zinkeisen, *Osmanlı Tarihi*, I, 467-468; Cinlioğlu, *Tokat*, I, 21-22. Hammer, anlaşma ile yalnızca Sırp prenslerin serbest bırakıldığını kaydeder (bk. *Osmanlı Tarihi*, I, 487-488).

[22] Tafsilat için bk. Necdet Öztürk,"Bazı Devlet Görevlilerinin Hapisle Cezalandırılmaları", s. 905-906. Hammer, sehven Turahan Bey'in İzladi'de sebep olduğu iddia edilen hezimeti telafi etmesi için Varna Savaşı arefesinde Tokat'taki zindan çıkartıldığını ve son harp hazır bulunduğunu yazar (bk. *Osmanlı Tarihi*, I, 493).

[23] Cinlioğlu, *Tokat*, I, 29-30.

[24] Cinlioğlu, *Tokat*, I, 53-55.

[25] Erhan Afyoncu, "XVI. Yüzyıl Beylerbeyileri I, Temerrüd Ali Paşa", *Belleten*, LXV/244 (Anakara 2001), s. 1007-1042.

kalenin durumunu ve hapishane olarak işlevini şöyle anlatır: "bir püşte-i bülend üzre şekl-i (---) bir şeddadî beyâz seng-tırâş ile mebnî bir kal'a-i kavîdir, ammâ ol kadar büyük değildir. Dâ'iren-mâdâr cirmi beş bin altmış adımdır. Cânib [u] etrâfında burc [u] bârûlarıyla ârâste ve musanna' dendân-ı bedenler ile pîrâste etrâfında aslâ handakı yok bî-bâk u bî-pervâ bir sûr-ı bâlâdır kim kehkeşân-âsâ semâya ser çekmişdir. Ve cânib-i erba'ası derk-i esfelden nişân verdiğinden aslâ handak olacak yeri yokdur. Cümle etrâfı şahin ve kartal ve zağanos âşiyânlı elvân reng kayalardır.

Cânib-i garba nâzır bir demir kapusu vardır. Derûn-ı hisârda dizdâr hânesi ve kethüdâ ve imâm ve mü'ezzin ve kal'a mehterleri hânesi var ve cebehâne hücreleri ve gılâl anbârları ve su sarnıçları ve Ceylân yolu nâm su yolları vardır. [Kâmil üç yüz altmış iki ayak kesme kaya taş nerdübân ile nehr-i (---) inilir ve garb tarafında Ayyâr kayası bu kal'aya sehel havâledir]. Ve Yıldırım Hân câmi'i var. Gayrı hân ve hammâm ve çârsû-yı bâzârdan bir âsâr yokdur, zîrâ evc-i âsumâna kad-keşân olmuş bir kal'a-i bâlâ olmağile değme âdem bir sâ'atde urûc edemediğinden şeb [ü] rûz kapusu dâ'imâ mesdûddur, ammâ dîdebânları dâ'imâ nigâhbânlık edüp pür-silâh bevvâbları vardır, zîrâ aşağı şehir ahâlîsinin cemî'i zî-kıymet metâ'ları cümle kal'ada mahfûzdur ve cümle mücrim ve kanlılar bunda mahpûsdur kim Kuds-i şerîf'in zindânı Kerek kal'asıdır, ammâ bu Tokat gûyâ diyâr-ı Acem'in kal'a-i Kahkaha'sıdır"[26].

18. yüzyılının ortalarına gelindiğinde kale, hapishane olarak cazibesini kaybetmişti. Bunda kalenin zamanla harap olmaya yüz tutması belirleyici olmuş olabilir. Nitekim Osmanlı İmparatorluğu'na sığınan Şah Hüseyin'in oğlu Sam Mirza'nın 1747/1748'de sebep olduğu kriz bu hususta bir fikir verebilir. Hükümetçe Trabzon'da oturmasına müsaade olunan Sam Mirza ve adamlarının bazı uygunsuz davranışları görülünce yakalanmaları emredilmiş, fakat İranlı misafirler kaçmayı başarmıştır. Nihayet Sam Mirza, adamları ile birlikte Tokat havalisinde ele geçirilmiş ve kaleye hapsedilmek istenmiştir. Ancak kale bu sırada harap durumda olduğundan böyle mühim mücrimlerin burada tutulması mümkün görülmeyerek Sinop'a götürüldü[27].

Müteakip yıllarda kale tamir edilmiş olacak ki burası yine hapishane olarak kullanılmıştır. Kezâ şehir de bir sürgün yeri olma hüviyetini devam ettirmiştir. 1797'de Aksaray Müftüsü Abdullah bazı uygunsuz davranışlarından ötürü azl ve Tokat'a sürgün edildi. Abdullah, sürgün yerinden kaçtıysa da tekrar

[26] *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, V, 32-33. Naîmâ da kaleyi şöyle tarif eder: "Tokat Kal'ası Türkî tevârîhlerde bedevî çâr-tâk demekle mezkur ve kemâl-i su'ûbet ve metânet ile meşhurdur", (bk. *Târih-i Na'îmâ*, II, haz. Mehmet İpşirli, Ankara 2007, s. 705). Tokat Kalesi'nin Anadolu'daki diğer kaleler arasındaki yeri hakkında bir mukayese için bk. Eftal Şükrü Batmaz, *Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Anadolu'da Kalelerin İdari ve Askeri Fonksiyonları (1550-1750)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1989, s. 80-113.

[27] Cinlioğlu, *Osmanlılar Zamanında Tokat*, II, Tokat 1950, s. 56-57.

buraya getirildi[28]. 1798'de Gümüşhaneli Tahunoğlu Süleyman, ikinci bir emre ve uslanıncaya kadar kalede zindana atıldı[29]. 1799'da Amasya Alaybeyi Miralay İbrahim, yetkisi olmadığı halde zeamet verdiği için Abdullah Çavuş nezaretinde Tokat Kalesi'ne hapsedildiyse de üç ay sonra Sivas Valisi Recep Paşa'nın şefaatiyle affedildi[30].

Aynı yıl Tokat Kalesi, kapılarını bu defa Fransız esirlere açtı. Napolyon'un Mısır'ı işgal etmesi üzerine başlayan savaşta ele geçirilip İstanbul'a getirilen 20 esir Tokat Kalesi'ne hapsedildi. Esirlerden her birine günlük beşer akçe tahsis ve şehirdeki Osmanlı idarecilerine bu paranın muntazaman verilmesi tenbih edildi. Ayrıca, Fransızların yabancı kimselerle görüştürülmemesi hususunda gerekli ihtarlar yapıldı. Lâkin kısa bir süre sonra esirlerin, pis kokulu, havasız yerlere konulup ayaklarına bukağı, boyunlarına zincir vurulduğu ve rüşvet vermedikçe bu muamelelerin devam ettirildiği hakkında İstanbul'a şikâyetler ulaştı. Bunun üzerine payitaht, Tokat idarecilerine şikâyet konusu uygulamalardan sarfınazar etmelerini kati bir dille emretti. Fransa 1800'de Tokat'taki askerlerine Danimarka maslahatgüzarı vasıtasıyla para gönderdi. 1801'de Osmanlı İmparatorluğu ile Fransa arasında anlaşma akdedilince esirler serbest bırakıldı[31].

19. yüzyılda kalenin fonksiyonunda önemli bir değişiklik vuku bulmuştur. Artık kalenin zoraki misafirleri arasında üst düzey devlet ricaline pek rastlanmaz. Daha ziyade alt düzey rical, âdi suçlara karışanlar Tokat Kalesi'ne hapsedilir olmuştur. Aralarında vezirliğe kadar terfi etmiş birçok paşa ise Tokat'a sürgün edilmiştir.

[28] Cinlioğlu, *Osmanlılar Zamanında Tokat*, III, Tokat 1951, s. 11-12.
[29] Cinlioğlu, *Tokat*, III, 13.
[30] Cinlioğlu, *Tokat*, III, 18; Tayyib Gökbilgin, "Tokat", 409.
[31] Cinlioğlu, *Tokat*, III, 18-19, 31, 36; Tayyib Gökbilgin, "Tokat", 409.